

ПОЧАТКИ ГАЛИЧА

*Окреслений матеріал, що є частиною розлогої книжки автора, присвяченої історії Руси, торкається перших згадок Галича на сторінках західноєвропейського латиномовного матеріалу. На думку автора, відомості Угорсько-польської хроніки при порівнянні з іншими нарративними пам'ятками різного за появою часу дозволяють допускати належність Галича (*Salis-Galis*) державі перших П'яти в XI ст. із відповідними церковно-інституційними наслідками. Генрик Пашкевич допускає, що мешканці Галицької землі до XIII ст. не вважали себе руссю навіть попри входження до володінь київських Рюриковичів.*

Ключові слова: Галич, Угорсько-польська хроніка, П'яти, Польща, Болеслав Хоробрий, Мешко II, Угорщина, король Володислав, *regnum Galicie*.

Розташований над Дністром¹ Галич, відомий з історії як столиця окремого князівства, постає в «руських» джерелах несподівано пізно (щойно 1140 р.)². Видно, що контакти поміж Києвом та районом верхнього Дністра спочатку були слабкими, зав'язувалися спорадично й постійно рвалися³. На це впливала складна племінна ситуація X–XI ст. між Бугом та Східними Карпатами. В окресленому краї на той час виступають уличі, нормани («русь»), печеніги, половці, хорвати, поляки й ін. На час, коли життя там почало виразніше стабілізуватися, Галич постає на сторінках київського історіописання.

¹ Старий князівський замок і катедра були в селі Крилосі поблизу теперішнього Галича. Див.: Пастернак Я. Галицька катедра у Крилосі (Тимчасове звітження з розкопів у 1936 і 1937 р.) // Записки НТШ. Львів, 1937. Т. 154. С. I–XXI; Eiusdem. Katedra halicka w Krylocie // Biuletyn historii sztuki i kultury. 1938. R. 6. S. 57–65; Його ж. Старий Галич: археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр. Краків; Львів: Українське видавництво; друк. Академії наук, 1944; Крип'якевич І., Дорошенко Д., Пастернак Я. Велика історія України. Львів; Вінніпег: Видав Іван Тиктор, 1948. С. 939–942.

² Тихомиров М. Древнерусские города. Москва: Изд-во МГУ, 1946. С. 118.

Немає підстав для припущень, наче постання городища припало щойно на XII ст. Арабський географ середини того ж сторіччя ал-Ідрісі, черпаючи власні повідомлення у мандрівників та купців, що прибували на двір сицилійського короля Рожера II⁴, згадує Галич з-посеред інших давніх міст того краю⁵. Ті повідомлення, що одночасно з'являються в Києві й на Сицилії, промовисто свідчать, що розташовані над верхнім Дністром землі віддавна підтримували зв'язок із заходом Європи, не обов'язково слабший, ніж зі сходом.

Постає питання, чи джерельний матеріал, який стосується найдавнішого минулого Галича, освоєно дотепер у повному обсязі? Я вважаю, що радше слід дати негативну відповідь.

Розпочну міркування від факту, який — як могло б видаватися з першого погляду — не має зв'язку з окресленою тут темою. Йдеться про укладений у 40-х рр. XI ст. шлюб угорського Бели I з польською княжною з династії П'ястів.

Найважливішим джерелом до означеного зв'язку є постала 1113 р. хроніка так званого Галла. Дочасні студії щодо особи автора суголосно стверджують, що Галл перебував у Польщі й Угорщині та був добре

³ Найстабільніший та організований характер мали — як припускаю — господарські стосунки, особливо торгівля сіллю. *Київський Патерик* повідомляє, що забракло її у «всій Русі», оскільки її не довели з Перемишля і Галича. Пор.: Абрамович Д. *Києво-Печерський Патерик* // Пам'ятки мови та письменства давньої України / за ред. В. Перетца. Київ: З друкарні Всеукраїнської Академії наук, 1931. Т. 4. С. 151—152; Pateryk kijowsko-pieczerski, czyli opowieść o świętych ojcach w pieczarach kijowskich położonych / tłum. L. Nodzyńska. Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1993. S. 226—227. Слід припускати, що окреслений стан справ існував не тільки у XII ст., а й раніше.

⁴ Про те, що польські й «руські» купці доходили в першій половині XII ст. до Сицилії, див.: Inglot S. *Historia społeczna i gospodarcza średniowiecza*. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1938. S. 154.

⁵ Lewicki T. *Polska i kraje sąsiednie w świetle „Księgi Rogera” geografа arabskiego z XII w. al-Idrisiego* // *Prace Komisji Orientalistycznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie*. 1945. R. 34. S. 143—144; Умняков И. *Из литературы об ал-Идриси* // *Вестник древней истории*. 1939 (мені недоступний). Праця Ідрісі містить чимало перекручених географічних назв, особливо щодо Східної Європи. Рыбаков Б. *Русские земли по карте Идриси 1154 года* // *Краткие сообщения Института археологии*. 1952. R. 43. С. 3—44. Твір Б. Рыбакова, котрий не був орієнталістом, надто доволно інтерпретує найдавніші тексти, а отже мусить бути трактований із серйозною обережністю. К. Міллер у своїй праці *«Arabische Welt- und Landkarten»* (Stuttgart, 1927—1931) також доволі доволно вдається до коментарів тексту.

обізнаний у стосунках обох країн. Про шлюб, який нас цікавить, хроніст не згадує безпосередньо, втім наводить ряд опосередкованих вказівок, що мають принципове значення для окресленої події.

Із багатьох джерел відомо, що Бела був змушений надовго покинути Угорщину та що від дружини польки мав сина Володислава. Цю останню деталь підтримує Галл, доносячи, що той Володислав (згодом угорський король 1077–1095 рр.) виховувався у Польщі і внаслідок тривалого там перебування виразно сполонізувався⁶.

Ким була Белина дружина, не відома за іменем Пястівна?⁷ Із Галлової хроніки випливає, що Володислав був братом (*frater*) Болеслава Сміливого та Володислава Германа⁸. Але напевне не рідним братом. Коли б Володиславова мати була донькою Казимира Відновителя, згаданий Володислав був би не братом, а сестринцем обох окреслених володарів Польщі. Залишається отже лише єдина можливість: мати угорського Володислава була донькою Мешка II⁹ і сестрою Казимира Відновителя. Її син (Володислав) був отже двоюрідним братом Болеслава Сміливого¹⁰.

Взявши за основу дальших міркувань окреслені дані, збережені в Галла, можна отже приступити до аналізу інших хронік, особливо Шимона Кезаї і так званої *Угорсько-польської*. Обидві вони меншою чи більшою мірою видозмінені пізнішими нашаруваннями; містять загалом легкі задля пояснення помилки. Жодною мірою не належить легковажити окресленим джерельним матеріалом, оскільки він містить низку фактів, що повторюються у незалежно посталих одна від одної хроніках і таких,

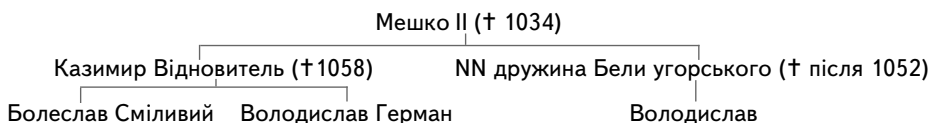
⁶ «Qui Wladislawus ab infancia nutritus in Polonia fuerat, et quasi moribus et vita Polonus factus fuerat», Maleczyński K. *Galli Anonymi Cronica et gesta ducum sive principum polonorum* // *Monumenta Poloniae historica* (далі – MPH). Series nova. Kraków : Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1952. T. 2. S. 52. Натомість у вуста Болеслава Сміливого хроніст вкладає такі слова: «Hunc (Wladislawum), inquit, atumpnum in Polonia educavi [...]», *Ibid.* S. 54.

⁷ Іноді в літературі її помилково звать Рихезою.

⁸ Maleczyński K. *Galli Anonymi Cronica*. S. 53.

⁹ У цьому переконанні нас зміцнює інша дрібніша деталь: один із синів згаданої дружини Бели звався Ламперт, а було це другим іменем Мешка II. Видається, отже, що донька надала синові ім'я свого батька.

¹⁰ Належить прийняти таку генеалогічну таблицю:

що взаємно одна одну доповнюють, а отже запозичених із наразі втрачених раніше посталих джерел.

Цитую два докладно важливі для пропонованої проблематики тексти:

1. *Хроніка* Шимона Кезаї (XIII ст.) подає, що троє угорських князів «Andreas, Bela et Leuente [...] in Poloniam transeuntes, a Misca Polonorum duce amicabilem sunt recepti; ubi Bela Pomoraniae (Pomeraniae) ducem duello devincens, filiam Miskae sibi datur in uxorem»¹¹.

Длугош (XV ст.), спираючись на цитоване джерело, а також інші угорські хроніки, які згадують про забезпечення Бели в Польщі, зазначає, що *Mieczslaus Polonorum rex* вирушив у похід проти поморян «Et quoniam in huiusmodi pugna virtus Belae, ducis Hungarorum, super caeteros enituit, Myeczslaus rex illum, ut dignum erat, praemians, generum eum legit et dans ei filiam suam in uxorem, etiam universum censum Pomeranicum ad tenendum statum ducalem consignat»¹².

2. Цілковіт інакше відкриває подію, що нас цікавить, *Угорсько-польська хроніка*: «Hunc (Ladislaum) autem dux Rusie Miscizlaus de civitate Galicz in adoptivum filium accepit, et ei cum filia sua, eo quod unicum haberet et filio careret, Galicie regnum perpetuo possidendum tradidit, et iuramento corroboravit»¹³.

Угорські джерела зберегли правдивий факт, що Белина дружина була донькою Мешка (тобто Мешка II, сина Болеслава Хороброго). Але вивели звідти фальшивий висновок, що сам батько видавав її заміж¹⁴. Постали

¹¹ Simonis de Kéza. *Gesta Hungarorum* // *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* : in 2 v. (далі — SRH) / edendo operi praefuit I. Szentpétery. Budapestini : Academia Litter. Hungarica atque Societate Histor. Hungarica in partem impensarum venientibus Typographiae Reg. Universitatis Litter. Hung. Sumptibus, 1937. Vol. 1. S. 177.

¹² Przewdziecki A., Żegora Pauli I. Ioannis Dlugossii *Historiae Poloniae Libri XII*. Kraków : [s.n.], 1873. T. 1. S. 238–239; Уваги щодо за цитованого тексту Длугоша — Semkowicz A. *Krytyczny rozbiór Dziejów Polskich Jana Długosza (do roku 1384)*. Kraków : Wyd-wo Akademii Umiejętności, 1887. S. 107.

¹³ *Chronicon Hungarico-Polonicum* // SRH / edendo operi praefuit I. Szentpétery. Budapestini : Academia Litter. Hungarica atque Societate Histor. Hungarica in partem impensarum venientibus Typographiae Reg. Universitatis Litter. Hung. Sumptibus, 1938. Vol. 2. S. 320.

¹⁴ Коли б Мешко II видавав свою доньку заміж за Белу, то це мусило б відбутися перед 1031 р. (кінцеві роки правління Мешка, 1031–1034, були для нього катастрофічними, важко отже припустити, аби дійшло на той час до окресленого шлюбу). Якби Бела оженився перед 1031 р., Володислав народився б у 30-х рр. XI ст.; був би отже старшим за Болеслава Сміливого (народився 1039 р.), котрий — як свідчить Галл — виховував згаданого Володислава. Пор.: Jasiński K. *Sprawa śmierci Mieszka II* // *Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu*. 1951. R. 17. S. 87–92.

також помилкові припущення, що Бела набув землі на Помор'ї, оскільки воював у тій землі¹⁵.

Перейду до *Угорсько-польської хроніки*. Белин шлюб тут перенесли на його сина Володислава¹⁶. Але основний добір збережених у цьому джерелі фактів схожий на правду. А отже: а) угорський князь перебуває поза батьківщиною; б) він одружується з донькою іноземного володаря; в) він отримує від тестя земельний наділ. Усе перелічене відповідає тому, що сталося з Белою. На черзі й четвертий аргумент — ім'я окресленого тестя. *Угорсько-польська хроніка* називає його *Miscislaus*. У Шимона Кезаї виступає *Misca*¹⁷. Легко отже могла народитися латинська форма: *Miscizlaus*¹⁸. Можна погодитися з тим, що маємо тут справу з одним і тим самим іменем¹⁹. Варто додати, що *Угорсько-польська хроніка* містить ту саму помилку, що й інші угорські джерела, хоча й постала незалежно від них (як видно з низки поданих у ній деталей): каже Мешкові (II) видавати свою доньку заміж, замість Казимирові Відновителю — сестру.

Дочасні міркування дозволяють нам встановити низку нових деталей, дотичних до найдавнішої історії Галича. Якщо Казимир Відновитель після одруження доньки Мешка II з Белою надав швагрові землі в районі верхнього Дністра, це доводить належність окресленого терену Польщі. Означений факт знаходить підтвердження в загальній політичній ситуації.

¹⁵ Немає підстав піддавати сумніву участь Бели в поході одного з Пястів проти поморян. Про війни Казимира Відновителя з ними згадує хроніка Галла.

¹⁶ Володислав не одружувався ні в Польщі, ні на «Русі». Якщо в дитячому віці він сполонізувався — як свідчить Галл — це означає, що мешкав у землях матері. Шлюб із полькою мусив отже укласти його батько.

¹⁷ Форма *Misca* в Шимона Кезаї не викликає застережень. У найстарших джерелах польського походження (*Rocznik świętokrzyski dawny*) це ім'я виступає як *Misco*, релятивно *Mysco*; у хроніці Відукінда (з другої половини X ст.) *Misaca*. На тогочасних вибитих у Польщі денарах це ім'я фігурує у формі *Misico*, або *Miesco*; пор.: Zakrzewski Z. Pierwsza moneta polska // *Slavia Occidentalis*. 1938. R. 17. S. 93–95; Gumowski M. Monety X i XI wieku // *Corpus nummorum Poloniae*. 1939. R. 1. S. 13. С. Урбаньчик вважає, що ім'я володаря звучало *Mieszko*, натомість Владислав Семкович — що мусило воно мати форму *Misacho*. Див.: Urbańczyk S., Semkowicz W. O imię pierwszego księcia Polski // *Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności*. 1939–1944. R. 45. S. 30.

¹⁸ Пор.: Urbańczyk S. Dwa zagadkowe imiona // *Slavia Antiqua*. 1951–1952. R. 3. S. 64.

¹⁹ Досі всюди згаданого князя вважали Мстиславом, отже — Рюриковичем. Син Володимира Великого Мстислав помер 1036 р. Панував він у Чернігові, а не в Галичі. Для років, що актуальні нашим студіям, іншого Рюриковича цього імені ми не знаємо.

Між 1030—1039 рр. спостерігається дуже активна київська експансія у західному напрямі (над притокою Вісли — Бугом). Цікаво, що проти одного швагра (Казимир був одружений із сестрою Ярослава Мудрого) Пястович у найнебезпечнішому для Польщі пункті висував другого швагра (і то «латинника»). Не варто забувати, що в пізніші часи поляки з угорцями неодноразово об'єднуюватимуться проти спільної небезпеки зі Сходу.

Белин син Володислав провів, отже, своє дитинство в Галичі. Галл каже, що перебував він *in Polonia*, але *Угорсько-польська хроніка* окреслює Галич як *civitas Russiae*, отже Мешка (якого робить володарем того краю) називає *dux Russiae*. Чи таке трактування представника династії Пястів не підриває вірогідности окресленого джерела?

Варто пам'ятати, що й *Великопольська хроніка* XIV ст. називає Пястів «руськими князями». Згадане джерело подає, що дружина Казимира Відновителя була донькою руського князя Романа, а онукою Одона²⁰. Імені Одон, або Оттон²¹ загалом не трапляється серед Рюрикових нащадків, але натомість воно часто вживається у Пястів. Болеслав Хоробрий мав сина, котрий носив це ім'я.

Великопольська хроніка фальшиво описує походження дружини Казимира Відновителя²², але зберігає, напевне правдиву деталь. Не варто

²⁰ Казимир «duxit uxorem, filiam Romani, principis Russiae, filii Odonis [...]», *Kronika Boguchwała i Godysława Paska* / opr. W. A. Maciejowski // MPH / wydał A. Bielowski. Lwów : Nakładem własnym, 1872. T. 2. S. 485.

²¹ Наявність цього імені у двоякій формі довели Освальд Бальзер (*Genealogia Piastów*. Kraków : Nakładem Akademii umiejętności, 1895. S. 109) та Макс Гумовський (*Gumowski M. Op. cit.* S. 95).

²² Автор хроніки не знав Нестора, котрий вносить ясність у справу (*Cross*. S. 228; *Sielicki*. S. 321). Джерело, з якого брав інформацію великопольський хроніст, окреслений факт мусило відтворювати в загальній формі, обмежуючись лише повідомленням про «руське» походження означеної княжної. Наприклад Галл пише, що Казимир мав «*de Russia nobilem [...] uxorem*», а саксонський анналіст каже: «*Duxit uxorem regis Rusciae filiam*». Bujak F. *Studia geograficzno-historyczne*. Warszawa ; Kraków ; Lublin ; Łódz ; Poznań ; Wilno ; Zakopane : Nakładem Gebethnera i Wolffa, 1925. S. 83—85 не без слушности стверджує, що *Великопольська хроніка* спирається на раніші джерела, яких наразі не існує. Її автор мав до диспозиції два повідомлення: перше — про «руську» княжну дружину Казимира і другу — про «руського» князя Романа та його батька Одона, чи Оттона. Помилка хроніста полягає в тому, що окреслені дві різні записки він пов'язав в одну, створивши штучну родинну спорідненість. Заради справедливости слід визнати, що часові межі більш-менш узгоджуються з тезою, яку виставив автор, про те, що дружина Казимира Відновителя і Роман син Одона були приблизно сучасниками.

піддавати сумніву, що існував «руський князь» Роман. Якщо ж він був сином Одона-Оттона, то був онуком Болеслава Хороброго. Одон-Оттон, якого вигнав його брат Мешко II, шукав прихистку на Русі²³. Роман, перебуваючи з батьком в Києві, прийняв «руську» віру та змінив ім'я (імені Роман серед Пястів не трапляється). Київські князі мали подвійні імена; друге – як християнське – на взірць візантійських імператорів. До тієї ж категорії варто залічити й ім'я Роман. Якщо ж окреслений внук Болеслава Хороброго залишався над Дніпром, імператором у Константинополі був Роман III (1028–1034).

Ці факти доводять, що з погляду польських хроністів Руссю не обов'язково мусили бути винятково Рюриковичі. Вищезазначені спостереження загалом підтримують артикульовані в окресленій праці уваги до теми змісту терміна «Русь» X–XIII ст.

Мешко II, згаданий в *Угорсько-польській хроніці* володар Галича, міг не бути, як Роман, сповідником руської віри. Впродовж його цілого життя у Польщі існували дві митрополії: латинська та слов'янська. Можна дискутувати про те, сповідником якого з двох обрядів був окреслений син Хороброго, але просунутися вперед у цих припущеннях неможливо²⁴.

Окреслення Мешка II як *dux Russiae* та Галича як *civitas Russiae* могли постати з різних причин. У XII ст. й надалі слов'янську віру (Кирила й Методія) та руську (київську) вважали за одне й те саме. Аналогічно на це дивилися і «Нестор», і латинські автори, до яких належав автор *Угорсько-польської хроніки*. Тож могли слов'янський обряд Мешка II легко з часом визнати за «руський».

Існує й друга можливість: на раніші часи перенесено пізнішу термінологію земель, які щойно в наступні сторіччя пов'язалися у релігійному сенсі з Києвом. Але прийнявши чи першу, чи другу можливість, чи обидві разом (бо і це не виключено), фактом залишається те, що окреслений уривок про «руського» Мешка в «руському» Галичі постав не в XI ст., а пізніше, хоча безсумнівно спирався на раніші джерела.

²³ «[...] Filium autem eius (Болеслава Хороброго) Misico fratrem suum Ottonem [...] in Ruzziam, provinciam pepulit», Wiponis Vita Chuonradi II Imperatoris // Monumenta Germaniae historica (далі – MGH). Т. 13. Scriptores. Vol. 11 / ed. G. Pertz. Hannoverae: Hahniani, 1855. S. 264.

²⁴ Як раніше вже повідомлялося, *Угорсько-польська хроніка* замість про Казимира Відновителя веде мову про його батька Мешка II. Казимир, чиєю матір'ю була німкеня, повернувся до Польщі завдяки німецькій допомозі, у справах віри мусив бути тісніше пов'язаний з латинським обрядом, аніж його батько.

Залишається обміркувати останній наявний у згаданому джерелі аспект: те, що П'яти обіймали Галич упродовж 1030–1050 рр. Не існує жодного предметного аргументу, який заперечував би цю тезу. На докладну увагу заслуговує «Нестор», котрий згадує про київські походи окресленого часу до Мазовії, на Червенські городи, Белз і Берестя, але Галич оминає промовистим мовчанням. Не варто забувати, що факт, який ми дослідили, синхронний станові територіального посідання Польщі на сході за Мешка I та Болеслава Хороброго.

Деякі гіперкритично налаштовані дослідники могли б звинувачувати автора *Угорсько-польської хроніки* в тенденційному (у прихильному до Польщі сенсі) відтворенні подій, що нас цікавлять. Утім окреслений автор не був поляком; що більше, він з погордою відгукувався про поляків як про «confidentes in stulla potentia sua». Закид, отже, прихильності відпадає.

Відтворюючи події раніші, ніж часи правління угорського Володислава, *Угорсько-польська хроніка* тричі згадує місцевість *Salis*, релятивно *Galis*²⁵. Під цією назвою зазвичай розуміється Шовар («Słony gród») у Словаччині неподалік Пряшева, хоча деякі науковці не аргументують джерелами вищезгаданої гіпотези. У всіх трьох уривках окресленої хроніки повторюється той самий факт — належність означеного городу до Польщі. Тоді як два фрагменти з огляду на загальний характер повідомлення, не дозволяють локалізувати місцевість *Salis (Galis)*²⁶, один містить конкретні

²⁵ У старшому виданні цього джерела (Kronika Węgierskopolska / opr. St. Pilat // MPH / wyd. A. Bielowski. Lwów : Nakładem własnym, 1864. Т. 1. S. 505–506, 512) двічі виступає *Salis* і раз *Galis*, натомість у новому (Chronicon Hungaro-Polonicum / Iosephus Дейр // SRH. Vol. 2. S. 310–312, 319) текст виправлено й спотворено винятково на *Salis*.

²⁶ Хроніка повідомляє про з'їзд Св. Стефана (997–1038) із володарем Польщі (у джерела помилково подано — із Мешком († 992) замість із його сином Болеславом Хоробрим). «Post haec separantur, dux Polonorum in castrum Salis-Galis porrexit, rex vero Ungarorum in Albam civitatem suam properavit», Chronicon Hungaro-Polonicum. S. 312. Надто у справу входить такий уривок, де згадано місцевість, що становить для нас інтерес: «Post conflictum vero, congregatis dux Bolezlaus episcopis et magnatibus Ungarie, descendit in civitatem regiam Albam et coronavit filium regis Stephani, Leventam regio dyademate; Petrum vero et Belam duces constituit. His itaque peractis secessit in terminos suos in castrum Salis-Galis, et ibi delectabatur venationibus», Ibid. S. 319. Остання деталь щодо полювання свідчить про Галич. Воколицях Галича відбувалися лови на зубрів, які, як видається, були добре відомі далеко й широко, адже занотовані у грецьких джерелах другої половини XII ст.; пор.: *Повесть временных лет* / подгот. текста Д. Лихачева. Москва : АН СССР, 1950. Т. 2. С. 542.

варті уваги деталі. Йдеться про угорсько-польські межі за часів Болеслава Хороброго (992–1025): «*Nam termini Polonorum ad litus Danubii ad civitatem Strigoniensem terminabantur. Deinde in Agriensem (Agyra-Eger) civitatem ibant, demum in fluvium qui Tizia nominator cadentes, regirabant iuxta fluvium qui Cepla (Topla) nuncupatur usque ad castrum Salis-Galis ibique inter Ungaros, Ruthenos et Polonos fines dabant*».

Те, що тоді польське панування сягало Дунаю, узагальнено підтверджує Галл²⁷, якого, напевне, не знав автор *Угорсько-польської хроніки*. І Тітмар також вказує, що певні стосунки між Угорщиною і Польщею існували²⁸.

Кому належав Галич?

Найвірогіднішим є домисел, що – племені хорватів, осілих біля підніжжя східних Карпат. Між Дністром і Бугом мешкали в X ст. печеніги²⁹. Галич перебував, отже, не в центрі племінного терену, а на його околиці. Він був пов'язаний із Дністром, завдячуючи йому своїм зростанням, як поганський Київ – Дніпрові, дреговицький Турів – Прип'яті.

Аналіз джерел, проведений у четвертому розділі цієї праці, дозволяє висувати, що за часів правління Мешка і Болеслава Хороброго землі хорватів належали польській державі. Варто, отже, ствердити факт, що за правління короля Угорщини Св. Стефана – а власне про той період

²⁷ Пише Галл про Болеслава Хороброго: «*Numquid non ipse Ungaros frequentes in certamine superavit totamque terram coram usque Danubium suo dominio mancipavit*», Galli Anonymi Cronica. S. 16. Галлові вторив і магістр Вінцентій.

²⁸ Тітмар подає, що угорці підтримали Болеслава в поході на Київ 1018 р.

²⁹ Над лівими притоками Дністра існує багато городищ, що творять оборонну лінію перед нападами з південного сходу степових кочівників (в періоді, який ми окреслили – печенігів). Знаними слідами означених атак є гроди та зведені на курганах статуї, так звані кам'яні баби, що переважно відтворюють жіночі постаті. Lewicki T. Państwo Wiślan-Chorwatów w opisie at-Mas'udiego // Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności. 1948. R. 49. S. 32 слушно підкреслює, що печеніги, мешкаючи між Дністром і Бугом, проникали глибоко на північний захід. Автор вказує на характерний приклад: розташована між Стрв'яжем, верхнім Дністром і Луквою прикордонна прапуща з часом називалася *Silva Pieczyngarum*. За нею мешкали колись печеніги. Пор.: Kucharski E., Lewicki M. Rzesza pieczyńska a stosunki polsko-ruskie w X–XI w. // Księga referatów II Międzynarodowego Zjazdu Sławistów. Warszawa, 1934. T. 2; Kucharski E. Wczesnohistoryczne nazwy romańskie na wschodnim pograniczu Polski // Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie. 1936. R. 16. На жаль, не зміг добратися до окреслених двох останніх публікацій. Не без слушності Костянтин Багрянородний писав про напади печенігів на хорватів (східних).

свідчить *Угорсько-польська хроніка* у вищезазначеному уривку — польські межі не завершувалися в околицях Пряшева, а сягали Дністра. Значно далі сягало й польсько-угорське прикордоння³⁰. Тож автоматично відпадає гіпотеза, наче *Salis-Galis* окресленого джерела означав Шовар у Словаччині.

Галицька земля XI—XIII ст. — як ми вже мали нагоду відтворити в іншому місці праці (розділ 1) — не була Руссю в географічному і політичному сенсах. Залишатися може хіба що релігійне значення.

Але з дочасної належності Галича до Польщі постає ще один висновок: за часів Болеслава Хороброго в державі Пястів існували дві митрополії — одна латинського обряду, друга — слов'янського. До складну тієї останньої мусив входити й належний Польщі район верхнього Дністра. Політичні погляди виключають те, що мешканців галицьких земель визнавали мешканцями «руської» (київської) віри³¹. Попередні виснування суголосні фактові, що єпископство Східної церкви в Галичі постало лише у другій половині XII ст.³²

³⁰ Якщо автор хроніки спершу докладно окреслював польсько-угорський кордон відносно гродів та річок, а згодом перейшов відразу до Галича, то пояснення цього факту знаходимо в характерних властивостях терену. Межі обох держав проходили вже далі горами. Хроністові забракло відповідних орієнтирів. Достатньо порівняти видалення польсько-угорського кордону в згаданій хроніці з іншими джерелами, наприклад актом дарування держави Пястів Апостольській столиці (так званий документ *Dagome Iudex*), щоб переконатися у неоднаковій ретельності окреслювання усіх прикордонних відтинків.

³¹ Історики запропонували погляд, що Галицька земля ніколи до XIII—XIV ст. не називалася Руссю. Січинський В. Назва України. Авґсбург: Накладом гуртівні паперу, 1948. С. 20; Chubaty N. The Meaning of "Russia" and "Ukraine" // *The Ukrainian Quarterly*. 1945. Vol. 1. № 2. P. 360; Ejudem. The Ukrainian and Russian Conception on the History of Eastern Europe // *Proceedings, Shevchenko Scientific Society*. 1951. Vol. 1. P. 17.

³² Організація «Руської» церкви спершу спиралася на племінну організацію. Оскільки після переможного походу Володимира Великого (981) в наступні роки (992) у волинському Володимирі засновано єпископство для краю бужан, аналогічне єпископство для хорватів у Галичі виглядало б потребою, коли б та земля перебувала під владою Києва. Николаев Н. Памятники эпохи святого Владимира на Волини // *Владимирский сборник. В память о 950-летию крещения Руси. 988—1938. Бѣлградъ*, 1938. С. 212. припускає, що Володимирське єпископство на першому етапі існування обіймало й Галич, але на підтвердження такого домислу не можна навести жодного джерельного аргументу.

Звернімо ще раз увагу на текст, що становить для нас інтерес: «Termini Polonorum [...] ibant [...] usque ad castrum Salis-Galis ibique inter Ungaros, Ruthenos et Polonos fines dabant». На противагу вищеокресленому уривку, де підкреслювано «руський» характер Галича, попри те, що перебував у ньому Пястівський володар, тут справа виглядає зовсім інакше. Бракує окресленого «руського» додатка. Текст обмежується ствердженням належності Галича до Польщі³³ та підкресленням, що район Галича (у найширшому значенні цього слова) становив прикордоння трьох держав. Означені, отже, *Ungari, Rutheni Poloni* слід розуміти в державному сенсі.

Відомо, що між них вдиралися печеніги, елемент кочовий і плинний. Якщо йдеться про дуже устabilізовані політичні чинники, не без слухності хроніст як сусідів згадував Рюриковичів, Пястів та Арпадів. Про загалом влучне сприйняття справи свідчать й інші цитовані в різних місцях нашої праці джерела, постійно згадуючи один біля одного «Русь», Польщу й Угорщину.

Дочасні міркування дозволяють виснувати, що *Rutheni* в аналізованому уривку хроніки означають в географічному сенсі Київську землю, а в політичному — державу Рюриковичів. Отже *Salis-Galis* може бути тільки наддністрянським Галичем³⁴.

Зрештою маємо справу із заувагою узагальненішого характеру *Угорсько-польської хроніки*. У попередній літературі³⁵ домінує радше негативна оцінка цього джерела³⁶, хоча ніхто не провів його вичерпного аналізу. Актуальні висновки обмежуються лише фрагментами, пов'язаними з Галичем. Я вважаю, що хроніка як цілісність варта прискіпливішої уваги, ніж це може видаватися з першого погляду. Вона

³³ Якби хтось прагнув інтерпретувати *Usque in castrum Salis-Galis* ексклюзивно, тобто що польський кордон не доходив до самого Галича, то інші вищецитовані уривки *Угорсько-польської хроніки* найвиразніше суперечать цьому.

³⁴ Варте уваги те, що назва *Galís Угорсько-польської хроніки* ідентична назві *G(a)llis(i)ia*, кількаразово вжитій ал-Ідрісі в середині XII ст. Див.: Lewicki T. *Polska i kraje sąsiednie*. S. 143–144.

³⁵ Порівняння найважливіших праць — у вступі до нового видання хроніки: *Chronicon Hungarico-Polonicum*. S. 291–298. Див. також: Macartney C. *The Medieval Hungarian Historians. A critical and analytical guide*. Cambridge: University Press 1953. P. 173–182. Найпозитивніше ставився до хроніки Войцех Кентжинський: Kętrzyński W. *O Kronice Węgiersko-Polskiej // Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności*. 1897. R. 34.

³⁶ Поп.: Balzer O. *Genealogia Piastów*. S. 89; Bujak F. *Studia*. S. 79–80; Labuda G. *Studia nad początkami państwa polskiego // Biuletyn historyczny*. 1946. R. 1. S. 303 та ін.

складається з окремих частин, посталих у різні часи та різної вірогідності, від безсумнівно правдивих до відверто баламутних³⁷.

Окреслений уривок про польсько-угорське прикордоння правдивіший за повідомлення про посадження Володислава (властиво угорського Бели) в Галичі. У першому випадку для окреслення Київської землі вжито термін «Русь», у другому оперовано релігійним поняттям, що часто трапляється в наступні сторіччя. Те саме можна сказати й про назву городу. В перших трьох фрагментах фігурує *Galís* (видозмінений на *Salís*)³⁸ — форма, старша за окреслений уривок про угорського Володислава: *Galicía, regnum(!) Galiciae*³⁹.

Але не піддається запереченню, що у всіх раніше чи пізніше посталих повідомленнях про Галич політичну долю городу було відтворено з певною безперервністю та послідовністю. Відомості *Угорсько-польської хроніки* залишаються суголосними низці джерел, що підтверджують належність району Дністра в X—XI ст. польській державі; вони синхронізуються з київським історіописанням, яке повідомляє про перших Рюриковичів на Прикарпатті лише наприкінці XI ст. Натомість сам Галич постає у тих джерелах ще на кількадесять років пізніше⁴⁰.

*Переклав з польської Мирослав Волощук
(Івано-Франківськ, Україна)*

³⁷ Так, наприклад, *Угорсько-польська хроніка* залишається єдиним джерелом, яке вказує на те, що християнське ім'я дружини володаря Угорщини Гейзи звучало Аделайда та що вона доводилася сестрою Мешка I. Факти підтверджують незалежне від окресленої хроніки постання агіографії Володислави-Аделайди. Див.: Widajewicz J. *Rodowód Piastówny Adelajdy* // *Przegląd Zachodni*. 1953. R. IX (9—10). S. 57—63.

³⁸ Із цього випливає, що *castrum Salís*, який фігурує в інших угорських джерелах, наприклад *P. magistri, qui Anonymus dicitur Gesta Hungarorum / praefatus est textumque recensuit E. Jakubovich, annotations exegeticas adiecit D. Pais* // *SRH*. Vol. 1. S. 58, означає Галич.

³⁹ Ця остання назва вперше з'являється у титулатурі угорських королів. Вислів *regnum Galiciae* вказує, що цілий цей уривок не міг з'явитися раніше як у XII ст.

⁴⁰ Деякі історики стверджують, що населення Галицької землі належало до «руського народу». Окреслене твердження спирається на помилкову інтерпретацію терміна «Русь». Не випадково прихильники цієї теорії замовчують попередній період часу, розпочинаючи власні аргументи з XIII ст. Пор.: Пашуто В. *Очерки по истории Галицко-Волынской Руси*. Москва: Изд-во АН СССР, 1950.

Henryk Paszkiewicz (Warsaw, Poland – London, Great Britain)
Origins of Halych

Current material, which is a part of the author's lengthy book dedicated to the history of Rus, touches the first mentions of Halych on the pages of the Western European Latin-language material. The author thinks that the data from the Hungarian-Polish chronicle compared with the other narrative memorials of various time periods, allows to admit the belonging of Halych (Salis-Galis) to the state of the first Piasts in the XI century, with the corresponding ecclesiastical and institutional consequences. Henryk Pashkevych believes that the inhabitants of the Halych land did not associate themselves with Rus until the thirteenth century, even despite the fact that they've entered the possessions of the Kyiv Riurykovyches.

Key words: *Halych, the Hungarian-Polish chronicle, the Piasts, Poland, Boleslav the Brave, Meshko II, Hungary, the king Volodyslav, regnum Galicie.*

Paszkiewicz Henryk. Początki Rusi / z rękopisu przygotował Krzysztof Stopka. Kraków : Nakładem Akademii Umiejętności, 1996. S. 446–455.